

К. С. Малько,
аспірантка, кафедра політекономії
обліково-економічних факультетів,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

ТЕОРЕТИЧНО-ПРИКЛАДНІ ОСНОВИ МІЖНАРОДНОГО РУХУ КАПІТАЛУ

АНОТАЦІЯ. У статті розглянуто основні риси міжнародного руху капіталу. Проведено аналіз форм міжнародної міграції інвестиційного капіталу.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: міжнародна міграція капіталу, іноземні інвестиції, транснаціональні корпорації.

АННОТАЦИЯ. В статье рассматриваются основные черты международного движения капитала. Проведен анализ форм международной миграции инвестиционного капитала.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: международная миграция капитала, иностранные инвестиции, транснациональные корпорации.

ANNOTATION. The basic lines of international capital flow are examined in the article. The analysis of forms of international migration of investment capital is conducted.

KEYWORDS: international migration of capital, foreign investments, multinational corporations

Постановка проблеми. Переважна частина світових інвестиційних потоків проходить через ринок капіталу. Міжнародний ринок капіталу має складну структуру, об'єднуючи ринки різних фінансових інструментів. Серед них:

- підприємницькі інвестиції (прямі і портфельні);
- похідні інструменти (ф'ючерси, форварди, опціони, свопи);
- кредити;

Міжнародний рух капіталу в світогосподарському просторі є найдинамічнішою формою економічної глобалізації. Термін «капітал» вживається у множині, оскільки рух капіталу між країнами не односторонній і в цьому русі приймає участь капітал різноманітних форм і видів.

Участь у міжнародному фінансовому ринку дає можливість державі і бізнесу акумулювати фінансові ресурси не тільки в межах національних меж, але й у глобальному масштабі. Економічні суб'єкти можуть при цьому отримувати капітали на сприятливіших умовах, ніж на внутрішньому ринку.

Але залучене в міжнародний фінансовий ринок може обернутися і негативними і навіть катастрофічними наслідками. Оскільки міжнародна фінансова сфера украй нестабільна, залучені в неї країни із слабкою національною економікою знаходяться під постійною загрозою потрясінь провокованих зовнішніми чинниками [8, с. 26].

Ступінь розробленості проблеми. У ході дослідження проблеми вагомих наукових результатів досягли провідні вчені Жук І.Н., Кіреєва Є.Ф., Кравченко В.В., Мочерний С.В., Ларіна Я.С., Фомішин С.В., Сазонець І. Л. та ін.

Мета статті. Мета роботи полягає в аналізі теоретично-прикладних основ міжнародного руху капіталу.

Виклад основного матеріалу. Міжнародний досвід свідчить, що приплив капіталу з-за кордону, як правило, не ослабляє, а навпаки підсилює економіку країни, що повертає іноземні інвестиції. Відмінною рисою руху капіталу слід розглядати значне збільшення потоків іноземних інвестицій в індустріально розвинені країни. Іноземний капітал виступає як важливе джерело надходження ресурсів у країни, що розвиваються. Слід зазначити взаємозв'язок між рівнем економічного розвитку країни і її привабливістю для іноземного інвестора. Залучення іноземного капіталу супроводжується запеклою конкурентною боротьбою між країнами.

Міжнародна міграція інвестиційного капіталу відбувається в різних формах. Усі її різновиди можуть бути об'єднані в дві агре-

говані групи: підприємницькі інвестиції і боргові інвестиції. До першої форми відносяться прямі і портфельні інвестиції; до другої — придбання облігацій, кредити і позики [5, с. 38].

Сутність вивозу капіталу зводиться до вилучення частини фінансових і матеріальних ресурсів з процесу національного економічного обороту в одній країні і включенні їх у виробничий процес в інших країнах.

Головною причиною вивозу капіталу є випередження внутрішнього економічного розвитку країни, що вивозить у порівнянні із зростанням її зовнішньої торгівлі. Експорт капіталу викликається утворенням у промислово розвинених країнах надлишку капіталу, що обумовлене його перенакопиченням, тобто коли падіння норми прибутку в національній економіці не компенсується підвищенням її маси.

Починаючи з 70-х років минулого сторіччя в економічній літературі отримав розповсюдження термін міжнародна міграція капіталу. Традиційно трансграничні потоки капіталів були односторонніми. З розвинутих країн вони прямували в менш розвинені, з країн-метрополій — у колоніальні та залежні країни. На сучасному етапі майже всі країни є одночасно і експортерами, і імпортерами капіталу. Особливо це характерно для країн розвинутого типу.

Інвестиційна асинхронність, яка має місце на сучасному етапі розвитку світової економіки, характеризується концентрацією певного обсягу інвестиційних ресурсів в одних країнах та виникненням їх дефіциту — в інших. Таке становище в поєднанні з намаганням забезпечити вищу прибутковість вкладення капіталу є однією з основних причин міжнародного руху капіталу. А це означає, що кожна національна економіка володіє певним обсягом інвестиційних ресурсів, що складаються з її власних і міжнародних інвестицій і можуть використовуватись як для внутрішнього, так і для зарубіжного інвестування [1, с. 120].

Міжнародні інвестиції включають іноземні інвестиції — вкладення іноземних юридичних і фізичних осіб, іноземних держав, міжнародних урядових та неурядових організацій в об'єкти інвестування на території даної країни; і зарубіжні інвестиції — вкладення в об'єкти інвестування, розміщені за межами території даної країни (придбання цінних паперів зарубіжних компаній, майна тощо).

У широкому розумінні міжнародними є ті інвестиції, реалізація яких передбачає взаємодію учасників, котрі належать до різних держав (резидентів і нерезидентів стосовно конкретної країни).

Мотивацію і форми міжнародних інвестицій можна уявити при допомозі схеми міжнародного руху капіталу (рис. 1).

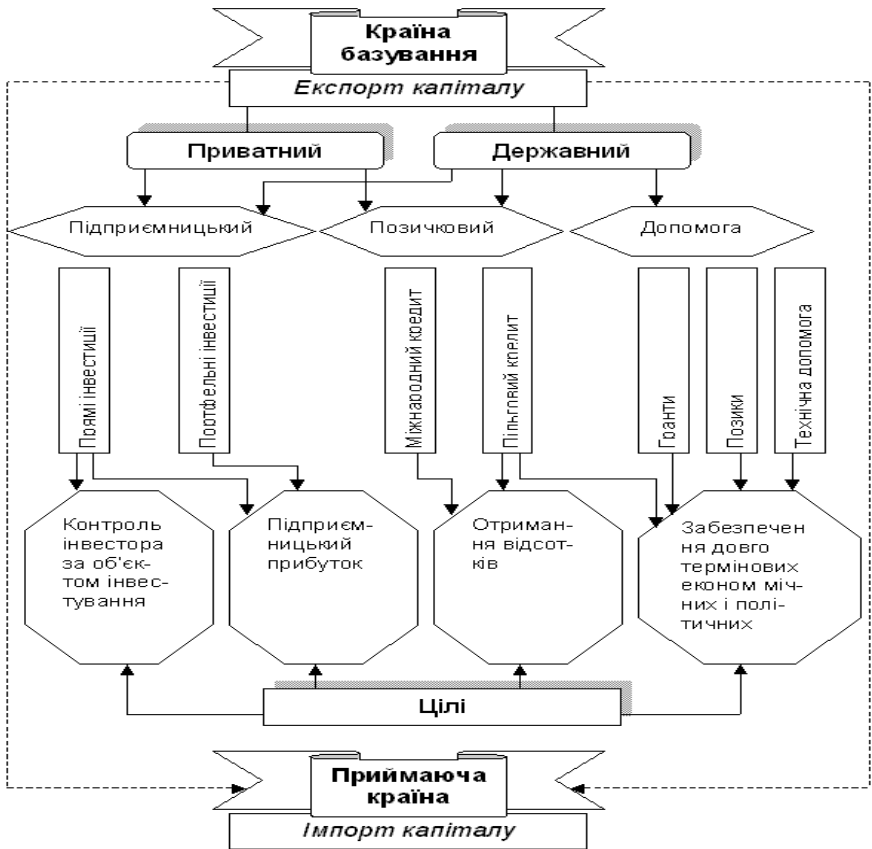

Рис. 1.1. Види, форми і мотивація руху капіталу

Основу підприємницького капіталу як форми міжнародного руху капіталу становлять прямі та портфельні іноземні інвестиції. Спонукальні мотиви прямих і портфельних іноземних інвестицій аналогічні. В обох випадках інвестор прагне отримати дохід за рахунок володіння цінними паперами або частиною власності прибуткової фірми. Розмежування на прямі та портфельні інвестиції зводиться до проблеми власності та контролю. Слід зазначити, що уніфіковані кількісні показники відсутні [2, с. 13].

Числове значення частки іноземного інвестора у власності фірми, що є ознакою прямого іноземного інвестування в різних краї-

нах суттєво відрізняється. Так, у Бельгії/Люксембурзі, США, Швеції та Фінляндії формально прямим іноземним інвестуванням вважається будь-яке вкладення, якщо воно перевищує 10 % власності фірми; не менше 20 % — в Італії та Франції; 25 % — у Німеччині, Новій Зеландії та Японії; 50 % — в Іспанії. При цьому кількісні параметри не відіграють вирішальної ролі, визначальним є можливість прийняття рішень щодо стратегії фірми. За визначенням експертів Організації економічного співробітництва та розвитку, прямими вважаються інвестиції, якщо іноземному інвесторові належить десять або більше відсотків акцій підприємства, але з достатнім правом участі в управлінні, або менше 10 %, але з можливим ефективним впливом на нього.

Міжнародна міграція капіталу ускладнила характер його трансграничних пересувань. Стало очевидним, що пояснювати причини такого руху тільки перенакопичуваного капіталу не можна. Конкуренція, подолання митних бар'єрів, освоєння нових ринків, зниження витрат виробництва, валютні курси оподаткування грають не меншу, а часом навіть більшу роль.

Форми трансграничного руху капіталу багатобразні. Проте, всім формам міжнародного переміщення капіталу властиві деякі загальні риси. У кінцевому рахунку, всі форми капіталу переміщуються між країнами для отримання вищого доходу.

Одна з основних функцій вивозу капіталу — забезпечення функціонування світового ринку товарів. Вивіз капіталу використовується для інтенсифікації вивозу товарів. Основним інструментом тут виступає кредит, що надається покупцеві продавцем товару. Такі кредити називаються «пов'язаними» [3, с. 51].

Покупець (позичальник) може витратити гроші на покупку товарів тільки тієї країни або фірми, яка надала кредит. Зв'язаний характер кредитів створює певні труднощі. Покупець, який одержує такий кредит, у принципі міг би знайти товари дешевше і якісніші в іншій країні. Але, будучи зв'язаний кредитом, він не може вибрати постачальника.

Інтенсифікація вивозу товарів забезпечується також шляхом створення зарубіжних філій і дочірніх компаній, які сприяють просуванню на ринках товарів материнської компанії, набуваючи у неї устаткування напівфабрикати і компоненти, сировина і матеріали, а також у результаті проведення рекламних компаній і маркетингових досліджень.

Вивіз складних у технологічному відношенні товарів неможливий без їх технологічного обслуговування. Капітал вивозиться для організації сервісної служби, ремонтної і консультаційної ба-

зи. Вивіз капіталу надає істотну дію на імпорт товарів у країну, що експортує капітал.

Капітал вивозиться і з метою діставання доступу до джерел сировини. Воно потім ввозиться в країну, що експортувала капітал, або світовий ринок, залежно від того, де це вигідно фірмі-експортеру.

Необхідність пониження витрат виробництва, зростаючі вимоги до дотриманню екологічних норм спонукає корпорації промислово-розвинених країн проводити трудо- і енергоємні продукти, а також всякого роду «брудні» виробництва, за кордоном, як правило, у країнах, що розвиваються, або переміщати туди окремі операції. Потім продукція може імпортуватися на внутрішній ринок країни-експортера.

І це не єдина суперечність, яка може виникнути при реалізації ПП. Власники капіталу розраховують на отримання доходів і його амортизацію в вільно конвертованій валюті. Щоб заробити таку валюту, країні-імпортеру капіталу треба вивозити товари і послуги країни-експортери капіталу. Представимо собі, що країна-експортер капіталу по якихось міркуваннях забороняє або обмежує ввезення товарів із країн, що імпортують її капітал. У цьому випадку така країна ризикує уникнути доходів від своїх підприємств, створених з допомогою іноземних капіталовкладень [4, с. 69].

Отже, для всіх форм трансграничного руху капіталу характерне прагнення забезпечити вищі доходи за кордоном. Усі інвестори ставлять своєю метою диверсифікувати капіталовкладення, щоб уникнути системних ризиків. Що стосується специфічних особливостей прямих іноземних інвестицій, то вони полягають в активній позиції інвестора, який зберігає контроль над вивезеним капіталом і управляє зарубіжним бізнесом. Саме прямі іноземні інвестиції є рушійною силою так званого інтернаціонального виробництва, під яким розуміється виробництво, що знаходиться під контролем ТНК.

Загальна теорія інтернаціонального виробництва розроблена англійським економістом Дж. Даннінгом. Традиційно теорії міжнародної торгівлі і руху чинників виробництва між країнами існували окремо.

Дж. Даннінг створив універсальну теорію, яка пояснювала не тільки причини руху чинників, але і його форми. Теорія називається еkleктичною, оскільки складається з трьох окремих елементів [7, с. 25].

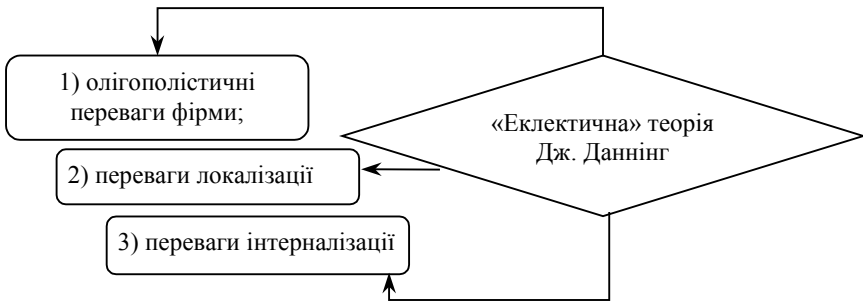

Рис. 2. «Еклектична» теорія Дж. Даннінг

Перший елемент теорії розглядає внутрішні переваги, які може використовувати транснаціональна компанія, що упроваджується в тій або тій країні світу: капітал, технології, управлінська майстерність. Олігополістичні переваги забезпечують їй можливість прориву на світовий ринок і виживання на ньому. Другий елемент — переваги локалізації. Фірма має можливість вибрати найефективніший варіант, чи орієнтуватися їй на ресурси своєї власної країни або використовувати ресурси країни-реципієнта капіталу, дешеву робочу силу, пільги, що надаються приймаючою країною і т. д. Третій елемент — переваги інтерналізації. Інтерналізація означає, що фірма здійснює зовнішні для неї операції усередині своєї структури, перетворюючи зовнішні процеси (екстерналії) у внутрішні (інтерналії).

Проникнувши в економіку тієї або тієї країни, іноземні інвестори вирішують як використовувати переваги локалізації і в якій формі організувати економічну діяльність: чи сконцентрувати всі операції в рамках корпорації, або мати справу з незалежними партнерами на ринку. Таким чином, проблема інтерналізації полягає в наступному: чи упроваджуватися в економіку іншої країни через внутрішню торгівлю або за допомогою прямих інвестицій.

Вибір між інвестиціями або торгівлею залежить від величини трансакційних витрат. Якщо вигідно проводити операції в рамках корпорації, тоді вибирається варіант зарубіжних інвестицій (створення за кордоном торговою або виробничою фірми). Перевага тут полягає в тому, що інвестор сам забезпечує надійність постачань і збуту, контролює якість продукції і своєчасність здійснення операцій. Якщо витрати менші при використанні сторонніх постачальників або споживачів, та перевага віддається варіанту зовнішньої торгівлі [6, с. 153].

На початку ХХІ століття запанувала тенденція до інтерналізації зовнішньоторговельних відносин. Про це свідчить швидший розвиток об'єму продажів товарів і послуг зарубіжними філіями ТНК у порівнянні з експортом товарів і послуг.

Висновки. Один із головних проявів процесу глобалізації в ХХІ ст. — крупномасштабний транскордонний рух капіталу. Міжнародна мобільність капіталу сьогодні отримала настільки значні масштаби, що можна говорити про формування міжнародного ринку ресурсів капіталу з різноманітними видами активів, які обмінюються на ньому. Міжнародний рух капіталу в світогосподарському просторі є найдинамічнішою формою економічної глобалізації. Участь у міжнародному фінансовому ринку дає можливість державі і бізнесу акумулювати фінансові ресурси не тільки в межах національних меж, але і в глобальному масштабі. Економічні суб'єкти можуть при цьому отримувати капітали на сприятливіших умовах, ніж на внутрішньому ринку.

Література

1. *Жук И.Н., Киреева Е.Ф., Кравченко В.В.* Международные финансы: Учебное пособие / Под общ. ред. И.Н. Жук. — Мн.: БГЭУ, 2005. — 149 с.
2. Международные экономические отношения: Учебник / Под общ. ред. В. Е. Рывалкина // Внешнеэкономический бюллетень. Дипломатическая академия при МИД РФ, 2005. — 384 с.
3. *Мочерний С.В., Ларіна Я.С., Фомішин С.В.* Світове господарство в умовах глобалізації: Монографія. — К.: Ніка-Центр, 2006. — 200 с.
4. *Неиштой А.С.* Инвестиции: Учебник / 4-е изд., перераб. и доп. — М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К°», 2006. — 376 с.
5. Основы внешнеэкономических знаний / Под ред. И.П. Фаминского. — М.: Международные отношения, 1990.
6. Основы економічної теорії. Політекономічний аспект: Підручник / Під ред. Г.М. Климка. — К.: Знання, 2002.
7. *Сазонець І.Л.* Міжнародна інвестиційна діяльність (з основами технічного аналізу): Навч. посібник / Гуманітарний ун-т «Запорізький ін-т держ. та муніципального управління». — Запоріжжя : ГУ «ЗІ-ДМУ», 2004. — 252 с.
8. *Черкасов В.Е.* Международные инвестиции: Учеб. пособ. — 2-е изд. перераб. и доп. — М.: Дело, 2003. — 288 с.

Стаття надійшла до редакції 04.04.2012